

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

**2024/6--SON
ILOVA TO'PLAM**

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

M.Radjabova	
Tarix fanini o'qitishda foydalaniladigan metodlar	322
D.D.J.Nizomitdinov	
XV – XVII asr birinchi yarmida nemis tarixshunosligida Amir Temur shaxsi tavsifi va uning harbiy yurushlari talqini	325
Қ.А.Пулатов	
Борьба с полигамией, гендерным равенством и секуляристической сущностью в социальных взглядах джадидов: научный анализ	329

ADABIYOTSHUNOSLIK

R.A.Ortiqov	
Ingliz bolalar adabiyotidagi sarguzasht-fantastik asarlar poetikasiga doir	336
I.M.Jo'rayev	
Zahiriddin Muhammad Bobur merosida xotin-qizlar obrazining tarixiy talqini	341
O.Z.Dadajonov	
Maqsud Shayxzodaning "Mirzo ulug'bek" va Bertold Brextning "Galiley hayoti" dramalarida olimlik motivi	350
S.A.Olimjonov	
Erix Mariya Remark va Ulug'bek Hamdam asarlarida badiiyat muammolari	354
A.A.Qosimov	
The role of mythonyms in Tolkien's works and their linguistic analysis	360
A.A.Qosimov	
Linguistic analysis of metaphors in Tolkien's novels	366
Д.Ш.Ибрагимова	
Подходы преподавания зарубежной литературы в иноязычном контексте	370
M.N.Abdulimova	
Lexical-structural features of mythonyms	376
N.Qurbonov	
Intensification and Deintensification Expressed Through Hyperbola in English Novels	380
S.O'.Shermatova	
Teenager image in "Treasure island" by robert louis stevenson	383
N.I.Toirova	
XX asr adabiyotida ramziy obrazlarning poetik xususiyatlariga doir	386
S.S.Usmanova	
Psixologizm tarixiy asarda yetakchi obraz usuli sifatida	390
A.O'.Abdullayev	
Ramz belgining maxsus turi sifatida	395
K.A.Toipvoldiyev	
Реальный восток М.Ю.Лермонтова	401
A.A.Касимов, Р.Н.Джагаспанян	
Проблема народного героя в литературе как отражение национального самосознания	406
Р.Н.Джагаспанян	
Интерпретация образа степана разина как воплощение идеалов казачества в романе В.М.Шукшина "Я пришел дать вам волю"	412
A.P.Косимов	
Сатира – литературный инструмент В.Шукшина (на примере романа «Любавины»)	422
O.A.Акбаров	
Национальная идентичность и культурная память в современной прозе	427
Э.Ф.Гиздулин	
Историческое развитие постапокалиптических мотивов в художественной литературе	431

UO'K: 829.1122.2.0+82.99

MAQSUD SHAYXZODANING "MIRZO ULUG'BEK" VA BERTOLD BREXTNING "GALILEY HAYOTI" DRAMALARIDA OLIMLIK MOTIVI

НАУЧНЫЙ МОТИВ В ДРАМАХ «МИРЗО УЛУГБЕК» МАХСУД ШАЙХЗОДА И «ЖИЗНЬ ГАЛИЛЕЯ» БЕРТОЛДА БРЕХТА

SCIENTIFIC MOTIF IN THE DRAMAS "MIRZO ULUGBEK" BY MAQSU SHAIKZODA AND "THE LIFE OF GALILEO" BY BERTOLD BRECHT

Dadajonov Oybek Zokirjonovich

Farg'ona davlat universiteti filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya

Maqolada Maqsud Shayxzodaning "Mirzo Ulug'bek" va Bertold Brextning "Galiley hayoti" dramalarida olimlik motivi haqida so'z yuritilgan. Ushbu dramalarda olimlik martabasi to'g'risidagi fikrlar misollar tariqasida keltirilib, poetik usullar yordamida tahlilga tortilgan. XX asr o'zbek mumtoz adabiyotida munosib o'ringa ega atoqli dramaturg yozuvchi Maqsud Shayxzodaning ijodi ikkinchi jahon urushi davriga to'g'ri keladi. Ulug' Vatan urushi yillarida shoir butun ijodiy quvvatini, qalb haroratini dushman ustidan g'alaba qozonishga safarbar etdi. Bertold Brext ijodining katta qismi ham ayni urush yillariga to'g'ri kelib, adolatsizlikka qarshi isyon, haqiqatni himoya qilish va eng asosiysi – urushga, fashizmga qarshi kurashdan iborat bo'ldi. Qariyb o'n besh yilni o'zga davlatlarda yashab ijod qilgan nemis dramaturgi asarlarida olg'a surilgan bosh g'oya urushlarning ma'nisizligi va bu orqali insoniyat boshiga tushgan zulm va zo'ravonlik, ilmsizlik, adolatsizlik kabi mavzular uning asarlarida dolzarbligicha qolaveradi.

Аннотация

В статье говорится о мотиве науки в драмах «Мирзо Улугбек» Махсуда Шейхзаде и «Жизнь Галилея» Бертольда Брехта. В этих драмах в качестве примеров представлены и анализируются поэтическими методами представления о научной карьере. К периоду Второй мировой войны относится творчество Махсуда Шайхзоды, известного драматурга, занявшего достойное место в узбекской классической литературе XX века. В годы Великой Отечественной войны поэт мобилизовал всю свою творческую энергию и теплоту сердца на победу над врагом. Большая часть творчества Бертольда Брехта совпала с военными годами и заключалась в восстании против несправедливости, защите правды и, самое главное, борьбе с войной и фашизмом. Основная идея, выдвинутая в произведениях немецкого драматурга, прошедшего почти пятнадцать лет в других странах, — бессмысленность войн и тех угнетения и насилия, невежества и несправедливости, которые через это обрушились на человечество, и эти темы остаются актуальными и в его произведениях работает.

Abstract

The article talks about the motive of science in the dramas "Mirzo Ulugbek" by Maqsud Sheikhzadeh and "The Life of Galileo" by Bertold Brecht. In these dramas, ideas about the scientific career are presented as examples and analyzed using poetic methods. The work of Maqsud Shaikhzoda, a famous dramatist who has a worthy place in the Uzbek classical literature of the 20th century, dates back to the period of the Second World War. During the years of the Great Patriotic War, the poet mobilized all his creative energy and warmth of his heart to win over the enemy. Most of Bertold Brecht's work coincided with the war years, and consisted of rebellion against injustice, protection of truth and, most importantly, the fight against war and fascism. The main idea put forward in the works of the German playwright, who spent almost fifteen years in other countries, is the meaninglessness of wars and the oppression and violence, ignorance, and injustice that befell humanity through this, and the themes remain relevant in his works.

Kalit so'zlari: dramaturg, olim, tragediya, shogird, astronom, koinot, kashfiyot, qahramon, vatanparvar, xalq

Ключевые слова: драматург, учёный, трагедия, студент, астроном, вселенная, открытие, герой, патриот, нация.

Key words: era, hero, man, society, family, honesty, justice, faith, life, naturalism, theater, audience.

KIRISH

Urushning shavqatsiz voqealari hukm surib turgan damlarda o'zbek yozuvchilari oldida o'ta ma'suliyatli, shu bilan birga xatarli vazifalar ko'ndalang qo'yilgan edi. Bir tarafdin ibratli badiiy asarlar orqali xalqni ibrat olishga da'vat etish, vatanparvarlik fazilatlarini ruhida tarbiyalash masalasi

ADABIYOTSHUNOSLIK

o'rtaga tashlangan bo'lsa, boshqa tarafdin ushbu yaratilgan asarlarga katta hajmdagi cheklovlar qo'yilgan edi. Shunday bosimlar ostida ijod qilgan Maqsud Shayxzoda o'zbek xalqining jasur va mard farzandlarini xalqqa tanitish, ular qilgan ulkan ishlarini butun ommaga olib chiqishni maqsad qilgan edi. Ushbu maqsad yo'lida dramaturg o'zbek tarixiy shaxslariga murojaat qiladi va 1964 yilda "Mirzo Ulug'bek" tragediyasini yozib tugatadi. Asar tarixiy-biografik janrda yaratilgan bo'lib, besh pardadan iborat. Tarixiy shaxslarga murojaat qilish XX asr nemis adabiyotida ham o'ziga hos urfga aylangan edi. Deyarli Maqsud Shayxzoda bilan bir davrda ijod qilgan Bertold Brext ham o'z xalqini vatanparvarlik, millatsevarlik ruhida tarbiyalash yo'lida "Galiley hayoti" (Leben des Galilei 1939-1943), dramasi yozib tugatadi. Bertolt Brextning (1898-1956) "Galiley hayoti" pyesasining premyerasi 1943 yil Zyurixda bo'lib o'tadi. Asar real voqealarga asoslangan bo'lib, XVII-asrda yashab, ijod qilgan Galileo Galiley haqida hikoya qiladi. Brext asar qahramoni Galiley haqida to'xtalib, shunday degan edi:

"Leben des Galilei zeigt den Anbruch einer neuen Zeit und versucht, einige Vorurteile über den Anbruch einer neuen Zeit zu revidieren" [1].

Galileyning hayoti yangi zamon tongini ko'rsatadi va yangi davrning boshlanishi haqidagi ba'zi noto'g'ri qarashlarni yengishga harakat qiladi. (Tarjima bizniki – O.D.)

Asar qahramoni Galiley butun umrini fanga bag'ishlab, koinot tuzilishi ustida tadqiqot olib boradi. Uning maqsadi teleskopni yanada rivojlantirish orqali, quyosh koinotning markazida ekanligini isbotlash edi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Brext va Shayxzoda asarlarida ikki buyuk olimlar hayoti va ijod qirralarini ochib berar ekan, ularning aql-zakovati, donoligi va xalq uchun qilgan buyuk xizmatlariga alohida to'xtalib o'tishadi. Shu bilan birga o'sha davr jamiyatidagi jaholat, adovat, tengsizlikka qarshi mardonavor kurash olib borgan vatanparvar, millatsevar siymolarni jonli yoritib berishga harakat qiladilar. "Mirzo Ulug'bek" tragediyasi yuksak mahorat bilan yozilganligi ko'plab olimlar tomonidan ta'kidlab o'tiladi. Naim Karimov ushbu asar haqida fikr bildirar ekan, "Insoniyat jahonshumul kashfiyotlar oldida yuzma-yuz turgan bir paytda Shayxzoda sharqning buyukligini tasdiqlovchi yana bir mavzuga qo'l urib, buyuk vatandoshimiz — astronomiya ilmiga poydevor qo'ygan olimlarning biri haqida asar yaratadi." [2]. Darhaqiqat dramada Ulug'bek olim sifatida olam va koinot hodisalarining bilimdoni, ilm-fan, xususan, astronomiya sohasida buyuk kashfiyotlar egasi, oilada esa masuliyatli, jonkuyar va mehribon ota, kezi kelganda talabchan va qattiqqo'l inson timsolida gavdalanadi.

NATIJA VA MUHOKAMA

Galiley esa o'zining ilmiy kashfiyoti orqali quyosh koinotning markazida ekanligi va barcha sayyoralar uning atrofida aylanish nazariyasini isbotlash ustida tinimsiz izlanishlar olib boradi. XVII asrda insonlar hali ham geosentrik dunyoqarashga, ya'ni yer markazi koinot deb ishonishgan. Galiley yangi dunyoqarashga ishonch hosil qilgan holda kishilar fikrining o'zgartirishga, ko'plab ilmiy nazariyalari bilan dalillashga urinadi. Galiley kam haq to'lanadigan olim bo'lgani bois doimo nochor hayot kechiradi. Biroq u o'z maqsadidan hech qachon ortga qaytmaydi. Olim hayotidagi yetishmovchilikdan nolimaydi. Uning boyligi fanda deb biladi va shunday deb aytadi:

"Eine Hauptursache der Armut in den Wissenschaften ist meist eingebildeter Reichtum. Es ist nicht ihr Ziel, der unendlichen Weisheit eine Tür zu öffnen, sondern eine Grenze zu setzen dem unendlichen Irrtum." [3].

"Fandagi qashshoqlikning asosiy sababi odatda hayoliy boylikdir. Uning maqsadi cheksiz donolikka eshik ochish emas, balki cheksiz xatoga chek qo'yishdir.

Brext asar qahramoni Galiley misolida boylik fanda muhim ahamiyat kasb etmasligini, balki kishilarning boylikka hayoliy berilishi ilm-fanda chinakam qashshoqlikka olib kelishini ta'kidlab o'tadi.

Shayxzoda qahramoni Ulug'bek Galileydan farqli o'laroq ham olim, ham shoh obrazida talqin etiladi. Biroq uning olimlik martabasi shohlikdan bir bosh ustun turadi. Sababi har bir ishda bosiqlik, donolik bilan fikr yuritib, xalq ko'ngliga birdek yo'l topa oladi. Bu esa Ulug'bekning yuksak bilim va ilm egaligidan dalolat beradi. Dramani o'qir ekansiz, qarshingizda ilmni hamma narsadan ko'ra ustun biladigan, adabiyot va san'at ahliga cheksiz hurmat bilan qaraydigan, shogirdlariga beminnat koinot sirlarini o'rganishda yo'l ko'rsatuvchi olim, ustoz qiyofasi namoyon bo'ladi. Shayxzoda dramada bosh qahramon Ulug'bekni ulug' olim, salobatli va salohiyatli shaxs sifatida

katta mahorat bilan tasvirlaydi. Bu haqda adabiyotshunos olim H.Abdusamatov shunday eslaydi. "Muallif birinchi navbatda Ulug'bekning buyuk olim — astronom ekanligini, uning yulduzlarning o'rnini aniqlash, jadval tuzish sohasidagi cheksiz ilmiy xizmatlarining ahamiyatini, uning ta'limotining ilg'or kishilar tomonidan sevib quvvatlashini yoritib beradi." [4].

Dramada Ulug'bek shoh sifatida emas, balki oddiy olim tilidan aytilgan mana bu so'zlar turli davralarda shogirdlari, ilm ahliga munosabati, ular uchun qayg'urishi, sermulohazali dono fikrlari bilan xuddi farzandlaridek munosabatda haqiqiy inson bo'lganligini yaqqol ko'rsatib turadi:

Ilm yo'lida himmatingiz muborak bo'lsin!
Lekin, sizga ketish oldi ba'zi maslahat:
Avval shuki, ilm nurin xalqqa eltishda
Tushunarli tilda ayting maromingizni.
hikmat, riyoziyot, falakiyotning.
Tabobatning, jug'rofiyaning hamma dasturi
Insonlikka naf qilmasa bu katta nuqson. [5].

Tarixdan ma'lumki Ulug'bek ilm-ma'rifat homiysi bo'lib, o'z shogirdlariga faqat yaxshiliklarni tilagan holda har birlari uchun qimmatli maslahatlar bergan. Yuqorida aytilgan fikrlari bilan yaratilgan kashfiyotlar insoniyat uchun faqat manfaatli bo'lishi lozimligini alohida tushuntirib o'tadi. 1564 yilda Piza shahrida tug'ilgan Galileo Galilei ham o'z shogirdlariga Ulug'bek kabi otalardek munosabatda bo'ladi. Uning falakiyot haqidagi bilimlari jahon tarixida o'chmas iz qoldiradi. O'sha zamon kishilari tomonidan olim Galileyni o'z davridan oldinda bo'lgan odamlardan biri sifatida qaralgan. Qizig'i shunga o'xshash ta'rif Ulug'bek siymosiga ham berilgan. Bu haqda Izzat Sulton fikr bildirib, "Mirzo Ulug'bekda" M. Shayxzoda bosh qahramonning hayotiy fojiasini uning o'z zamonasidan juda ham ilgari ketganini, bosh qahramonning ideallari bilan tarixiy sharoit o'rtasidagi o'tkir konflikt bosh qahramon hayoti fojiasining asosini tashkil etishini" [6] aytib o'tadi. Darhaqiqat hayot o'zi muqarrar ravishda Ulug'bekni buyuk qilib yaratadi. Biroq yakunda o'z fazilatlarini qurboniga aylanadi. Galilei ham Ulug'bek singari tarixda yetuk siymo sifatida qoladi. Ma'lum sohani chuqur o'rganish, shu sohaning yetuk mutaxassisi bo'lib yetishish insondan katta mehnat talab etadi. Tinimsiz izlanishlar natijasi bu ikki tarixiy shaxsni olimlik maqomiga yetaklaydi. Galilei garchand hayotda faqirlardek yashagan bo'lsa-da, uning ilmiy izlanishlari kishilarni doim hayratda qoldirishga erishgan. U o'zining tadqiqot natijalarini geliosentrik dunyo modeli bilan taqdim etar ekan, unda sayyoralar quyosh atrofida aylanadi va quyosh tizimining markazida ekanligini isbotlab beradi.

"Ich würde meinen, als Wissenschaftler haben wir uns nicht zu fragen, wohin die Wahrheit uns führen mag." [7].

"Olim sifatida biz o'zimizdan haqiqat bizni qayerga olib borishi haqida so'rashimiz shart emas deb o'ylayman." (Tarjima bizniki – O.D.)

Olimlar haqida gapirilganda, avvalo olimlik maqomiga kimlar loyiq va ular qanday xususiyatlarga ega bo'lishi lozim? degan savol tug'iladi. Galilei olimlik sifatleri to'g'risida so'z yuritir ekan, haqiqiy olim bilmga chanqoq, olam va uning mohiyatini bilishni istaydigan, haqiqatparvar, millatsevar insonlarni tushunishini aytadi. Galilei fikricha o'zining kashfiyotlari haqiqat ortidan quvmasligi, buning oxiriga yetib borolmasligi, olimlarning ishlari faqatgina muvaffaqiyat, olqishlardan iborat emasligini tushunadi. Olimlik martabasi va uning masuliyati har doim dolzarbligini yo'qotmagan. Inson o'zini olim deb butun dunyoga jar solishlik to'g'ri emas. Olimlik martabasini atrofdegilar birinchi navbatda tan olishlari va unga o'z munosabatlarini bildirishi lozim. "Mirzo Ulug'bek" dramasida mana shunday mazmundagi gap Ali Qushchi tomonidan Ulug'bekka aytiladi.

Ustoz, uzrim qabul eting, chunki fanda ham
Bizlar sizni olimlarga sulton bilamiz. [8].

Bu bilan M.Shayxzoda Ulug'bekni buyuk mamlakat sultoni bo'lishligi bilan birgalikda olimlarning ham sultoni deb aytib o'tadi. Ma'lumki Ulug'bek siymosi nafaqat buyuk olim balki, adaolatparvar Sulton sifatida ham xalq ishonchini qozongan edi. Har bir sohani yetuk sultoni bo'lgani kabi adabiyotda ham o'zining sultonlari bor. Bir paytlar A.Qahhor shunga o'xshash ta'rifni Maqsud Shayxzodaga bergan edi:

ADABIYOTSHUNOSLIK

“Maqsud Shayxzodaning ilmiy ijodi qadri o‘zbek adabiyotshunosligining yarmini tashkil etadi, qolgan yarmini boshqa ilmiy adabiyotshunoslar taqsim qilib olishar” [9], deya adibning olimlik rutbasini yuksak e’tirof etgan edi. O‘zbek adabiyotida Shayxzoda nafaqat shoir va dramaturg, balki taniqli olim sifatida ham nom qozongan. U ko‘pqirrali ijodkor sohibi bo‘lgani uchunmi A. Qahhor alohida e’tirof etgan edi. Galiley va Ulug‘bek buyuk olimlar, ilm fanga qo‘shgan ulkan mehnatlari bilan tarixda qolishdi. Ilm to‘g‘risida aytgan har bir fikrlari bugungi kun uchun ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan. Bu ikki buyuk shaxs koinot sirlari, xususan yulduzlar tuzulishi va ularning joylashishi, nomlanishi bilan ilmiy izlanishlar olib borishgan. Quyida biz ikki olimning yulduzlar bilan insonlar to‘g‘risidagi ma’noli fikrlari bilan tanishib chiqamiz. Ushbu olimlar insonlarning oliyanob, pok niyatli bo‘lishini, o‘zlari oldiga faqat yuksak marralarni qo‘yishini, hayot yo‘llarini aql nuri bilan yoritib yashashlarini hohlaydilar. Odamlarni yulduzlar olamidani ibrat olishlariga chaqiradi.

„Den Gestirnen gegenüber sind wir wie Würmer mit trüben Augen, die nur ganz wenig sehen.“ [10].

“Yulduzlar qarshisida biz, xuddi mayda hashoratlardek juda kichik bo‘lib ko‘rinamiz. (Tarjima bizniki – O.D.)

Ushbu fikri bilan olim Galiley insonlar ming oldinga intilgani bilan koinot odida zarracha jismdek ko‘rinishini aytib o‘tmoqchi bo‘ladi. Buning o‘ziga yarasha sabablari bor. Olim olamshumul kashfiyotlari bilan dunyoni yaxshi tomonga o‘zgarishiga umid bog‘lagan bir paytda katolik cherkovi uning topilmalarini rad etadi va shuning uchun u bilan ziddiyatga boradi. Katolik cherkovi ruhoniylari Aristotel tomonidan qurilgan qadimgi dunyoqarashning o‘zgarishini istamaydilar. Ular Galileyning tadqiqot natijalarini rad etadilar. Ulug‘bek olim va hukmdor sifatida boshidan ko‘p narsalarni kechiradi. Biroq uning hukmdorlikdan ko‘ra ilm-fan, ma’rifat va madaniyatni rivojlantirgan shaxs timsoli ko‘z o‘ngimizda gavdalanadi. U o‘z xalqiga buyuk niyati oldida faqat olg‘a yurishini g‘anim va sotqinlarga hech bosh egmaslikni maslahat beradi va shunday deydi:

Ey, odamzod, ibrat olgin yulduzlardan sen

Xayrixohlik va balandlik xislatlarida.

Shaltoqlarda ao‘namagin, ko‘taril, yuksal,

So‘qir baxtdan ko‘rar ko‘zli baxtsizlik afzal. [11].

XULOSA

Xulosa tariqasida shuni aytish mumkinki, Maqsud Shayxzoda va Bertold Brext dramalarida o‘ziga hoslik va o‘xshash jihatlarni ko‘rish mumkin. Ikki olim Ulug‘bek va Galiley koinot ilmini o‘rganib, yangi kashfiyotlari bilan inson taqdirini yaxshi tomonga o‘zgartirishga harakat qiladilar. Olimlar ilm-ma’rifat orqali turli hunrezliklarga barham berilishni, mamlakati, vatanida adolat o‘rnatilishini, xalqini ahvoli yaxshilanishini, yurtida adolat hukm surishini orzu qiladilar. Ushbu jihatlari orqali ikki olimning o‘xshashlik tomonlari namoyon bo‘lsa, Ulug‘bek shoh va olim, Galiley esa oddiy nochor ilm kishisi sifatida tasvirlanadi. Ulug‘bek yaqinlari va yon atrofida fitnasi qurboni bo‘lsa, Galiley cherkov rohiblari tomonidan doimiy bosim osdida bo‘ladi. Ulug‘bekdan farqli ravishda Galiley drama o‘limdan qochib qutilib qoladi. Keltirib o‘tilgan bu jihatlarda ikki asar bosh qahramonlarining o‘ziga xos tomonlari ko‘zga tashlanadi. Umuman olganda Shayxzoda va Brext o‘z qahramonlari timsolida jamiyat uchun naf keltiradigan o‘z yurti ravnaqini o‘ylaydigan vatanparvar, millatsevar insonlarni tarbiyalashni orzu qiladilar. Qaysidir ma’noda buning uddasidan chiqishdi desak hech ham mubolag‘a bo‘lmaydi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. http://web.mit.edu/21f.404/www/Aufsaetze/Alte%20Aufsatzthemen/Aufs_III_S04.pdf
2. Наим Каримов. XX аср адабиёти манзаралари. Биринчи китоб. Тошкент. O‘zbekiston. 358.
3. Bertolt Brecht. Leben des Galilei. Verlag. Suhrkamp, 1963. S. 85.
4. Abdusamatov H. Drama nazariyasi. Toshkent. G‘ofur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san‘at nashryoti. 2000. – B. 175.
5. Maqsud Shayxzoda. Turkiy adabiyot durdonalari. “O‘zbekiston” Toshkent. 2022. – B. 305.
6. Izzat Sulton. Adabiyot nazariyasi. O‘qituvchi. Toshkent. 2005. – B. 196.
7. Bertolt Brecht. Leben des Galilei. Verlag. Suhrkamp, 1963. S. 49.
8. Maqsud Shayxzoda. Turkiy adabiyot durdonalari. “O‘zbekiston” Toshkent. 2022. – B. 307.
9. Maqsud Shayxzoda. Turkiy adabiyot durdonalari. “O‘zbekiston” Toshkent. 2022. – B. 5.
10. Bertolt Brecht. Leben des Galilei. Verlag. Suhrkamp, 1963. S. 49.
11. Maqsud Shayxzoda. Turkiy adabiyot durdonalari. “O‘zbekiston” Toshkent. 2022. – B. 169.